

Икон жанги — 1864 йил декабрида Ўрта Осиёга Россия империясининг Туркистон юришлари вақтида Икон кишлоғи яқинида содир бўлган, есаул Серов бошчилигидаги 2-сонли Урал казак полкининг 4-юзи ва Алимкулнинг Кўкон армияси ўртасидаги тўқнашув.

Жанг арафасидаги вазият

Чимкентни эгаллагандан сўнг рус кўшинларига Ўрта Осиёнинг энг йирик шахри Тошкентга йўл очилди ва Туркистон харбий губернатори М.Г.Черняев 1864/65 йил кишида шахарга такрорий хужум қилишни режалаштирди. Кўкон ҳукумати эса пассив кузатув билан чекланмай, русларни кўзгатувчи ҳаракатларни амалга оширди[4]. 1864 йил ноябрь ойининг охирида Кўкон ҳукмдори Алимкул 10 минг кишилиқ Кўкон кўшинига бошчилиқ қилиб, қарвон, артиллерия, ўқ-дорилар билан Тошкентдан чиқди ва олдиндан дезинформация таркатди. Аммо кўконликлар Чимкентга яширинча яқинлаша олмади: Туркистон коменданти полковник Жемчужников шаҳар яқинидаги чўлда "қандайдир дайди тўдалар" пайдо бўлганини билиб, 1864 йил 4 декабрда есаул Василий Родионович Серовнинг бир юз урал казакларини разведкага юборди. Катта ҳафддан беҳабар бўлган юзлик факат битта "единорог" (артиллерия қуроли тури) ва оз миқдордаги озик-овқат билан чиқди. Отряд командири учрашган қирғизлардан Туркистонга 20 верст масофадаги Икон қишлоғи аллақачон душман томонидан эгалланганини билди, лекин Алимкул кўшинларининг сони ҳақида уларда маълумот йўқ эди[5].

Жангнинг бориши

Икон қишлоғи яқинида юзлик қутилмаганда Кўкон хонлиги регенти мулла Алимкул бошчилигидаги ўн мингга яқин қишидан иборат Кўкон армиясининг асосий қучларига дуч келди, улар Туркистон шахрини эгаллашга келаётган эдилар: разведкачи қозоқ Аҳмет кўконликларнинг "қўлда қамиш қанча бўлса, шунчалиқ қўп" эканлигини хабар қилди. Факат ариқни эгаллашга, туялардан юқларни туширишга ва атрофларига озик-овқат қопларидан тўсиқлар яратишга улгурган казаклар бир зумда қуршаб олинди. Қочоқ сибирь казак урядниги Усмон номига ўзгартирилган (Исломда) бошчилигидаги кўкон отлик аскарларининг биринчи хужуми — уралчиларга тўсатдан қинқириб ташланган хужум — қилтиқ қалпи ва қартеч билан тўхтатилди. Осиёликлар бу қуринишни 2 ёки 3 марта такрорладилар, ва факат казакларнинг аниқ қотишмаси рус истехкоми атрофида ўликлар қаторларини ҳосил қилгандагина, казаклар ёнига қойлашиб, қулханларини ёқдилар. Уч қун давомида озик-овқатсиз ва сувсиз уралчилар, улар орасида Севастополь қудофаасида қатнашганлар ҳам бор эди, ўлик қотларнинг қасадлари қортига қашириниб, қланғоч чўлда айланма қудофаани ушлаб турдилар. Қусулмонлар тун бўйи ўқ қтиди, қонг қтганда эса ўқ қтиш қуқайди ва қранаталар ҳамда қдролар қобора қўпроқ қотларни ўлдириб, казакларни қрадор қила бошлади. Босқинчилар қавоб қайтариб, ўз мақоратини қамойиш этиш учун қяқинроқ қелган қтлиқ қигитларни аниқ қарбалар билан ўлдиришди, қиройли қийимлари ва қотларининг безақлари билан ажқалиб турган кўкон бошлиқларига қарата ўқ ўзишди, артиллериячиларни нишонга олишди. Қўпчилиқ, қлдиларида ўзоқ давом этувчи жанглар учун барча қарур қарсалар билан таъминланган бутун бир армия турганини тушунмасдан, ўзлари хужумга ўтишга интилдилар, аммо Серов бунга қухсат бермади[7]. Русларнинг қаттиқ қаршилигини қўрган Алимкул ўтдан қимоя қилувчи қалқонлар тўқишни буюрди ва бу ўтин олиб қелинаётганда ҳам ўқ қтишни бир қония ҳам тўхтатмаслиқни буюрди. Тушда босқинчилар шаҳар қомондан эшитилган тўп қарбаларини эшитдилар — бутун

шахарда ўзида атиги 2½ ротаси бўлган Туркистон коменданти, Икон якинидаги ўк овозларидан казакларнинг жанг килаётганини тушунди ва эрталаб уларга ёрдамга кичик отряд юборди. Туркистон томондан ёрдамга юборилган поручик Сукорко кўмондонлигидаги ўкчи ротаси казакларга уч верст етмай туриб ёриб ўта олмади[8] ва ўзи ҳам шаҳарга зўрга қайтди — уларга Сиздик Султон отряди халакит берди. Сиздикнинг кичик отлик отряди Сукорко ротасини Туркистон томондан блокади ва деярли икки кун давомида шаҳар атрофида ҳаракат қилди. Жангни тезроқ тугатишга уриниб, Алимкул казакларни хиёнатга ундашга ҳаракат қилди. У Серовга ёзишма юборди:

«Қаёққа энди мендан қочиб кетасан? Ҳазратдан юборилган отряд тор-мор қилинган ва орқага ҳайдалган; минг (!) нафар одамнинг бирортаси ҳам қолмайди, — таслим бўл ва динимизни қабул қил: ҳеч қимга озор бермайман!»

Руслар Кўкон кўмондонининг мактубига факат қучлироқ ўк отиш билан жавоб бердилар, бу масалада отрядда қелишмовчиликлар ва таслим бўлишни истаганлар йўқ эди[8]. Тез орада Серов Туркистонга икки казакни — Борисов ва Черняевни — ҳамда содик козок Аҳметни юборди. Сўнгги умид уларга юкланган эди: улар ё ўлиши, ёки шаҳарга ёриб ўтиши керак эди[8].

6 декабрь эрталаб соат 7 да яна қаттиқ жанг бошланди, кўконликлар энди уч томондан бирданига ҳужум қилишди. 57 нафар казак ҳалок бўлди, 42 нафари (деярли барча тирик қолганлар) яраланди, рус отрядидаги барча отлар ҳам шу вақтга қелиб ўлдирилган эди. Бир-кетин 4 та ҳужумни қайтарган ярадор уралчилар ҳаммаси бирга "Ура!" қичқириб, есаул Серовнинг буйруғи билан ўринларидан турдилар, тўртбурчак шаклида сафландилар ва ёриб ўтишга ҳаракат қилиб, минглаб мусулмон сафларидан ўтиб кетишга муваффақ бўлдилар. Рус казакларининг қатъий қаршилиги кўконликларни хайратга солди[9][10].

Бир гуруҳ казаклар ишонч билан Туркистон томон юриб борар эди, аммо кўконликлар тез орада уларни ўзларига ҳеч қандай ҳавф тугдирмасдан отиб ўлдириш мумкинлигини англаб етдилар. Ўқ теккан казак йиқилиши билан, отлик таъқибчилар дарҳол унинг бошини қесишга шошилиб устига ташланар эдилар. Аммо руснинг аниқ ўқи қўпинча бундай кўконликни унинг галабаси пайтида, "ўлжасини" қўтаргандаёқ ўлдираар эди. Қолганларнинг ҳолига тушаётган нарсани кўриб, казаклар сўнгги қучлари билан олдинга юрдилар. Юзбоши Абрамичев, 4 та ўқдан яраланган бўлса ҳам, ҳатто уни ўлдиришларини илтимос қилди; кейинчалик унинг жасадини аранг таниб олишди[10]. Ҳарбий тарихчи М.А.Терентьев босқинчиларнинг бу ёриб ўтишини қуйидагича тасвирлаган:

Ҳақиқатан ҳам улар казакларга яқинлашишга журъат эта олмадилар ва факат саккиз верст масофада қучли ўқ отиш билан уларга ҳамроҳлик қилдилар; юзликнинг қолдиқлари қийимларини ташлаб, факат қўйлақларда, милтик ва патронлар билан юриб борар эдилар. Газабланган осийликлар барча қасосларини йўлда қолган оғир ярадорлардан олишди: отряднинг кўз ўнгида уларни қилич билан қопиб, бошларини қесиб олишди.[11] Қун охирида, шом пайтида, шаҳар якинида босқинчилар ўзларига қараб югураётган аскарларни қўрдилар. Бу Туркистон коменданти томонидан Икон юзлигига ёрдамга юборилган иккинчи отряд эди. Казаклар араваларга жойлаштирилиб, тўғри лазаретга олиб кетилди[10].

Губернатор М.Г.Черняев казакларнинг қахрамонлигидан хайратда қолди ва айни пайтда Туркистон комендантининг сустиги ва ёрдамни ўз вақтида юбормагани учун жуда қазабланди[9].

Жанг натижалари

Серов бошчилигидаги отряд жами 2 офицер, 5 урядник, 98 казакдан иборат бўлиб, бундан ташкари, юзликка 4 артиллериячи, фельдшер, карвонбоши ва учта хабарчи козок бириктирилган эди. Йўқотишлар куйидагича бўлди: икки офицердан бири халок бўлди, Серовнинг ўзи кўкрагининг юкори кисмидан яраланди ва бошидан контузия олди; 5 урядникдан 4 таси халок бўлди, 1 таси яраланди; 98 казакдан 50 таси халок бўлди, 37 таси яраланди, 4 артиллериячи яраланди; фельдшер, карвонбоши ва бир козок халок бўлди. Икон юзлиги ўз таркибининг ярмини йўкотди. Яъни, боскинчи ўрисларнинг аксари кириб ташланди.

Бутун Ўрта Осиёга донг таратган бу “кахрамонлик” эвазига Алимкулнинг хужуми тўхтатилди ва Кўкон армиясининг юриши тўхтатилди, бу эса кутилмаган окибатларга олиб келиши мумкин эди[10]. Аммо Икон жангидан сўнг Черняев, шунингдек, Кржановский ва Милютин учун шу нарса аён бўлди: Алимкул рус губернаторига (у кабул килган) карши чикди ва ўзини Кўконга якинда тегишли бўлган шаҳарлар устидан йўкотилган назоратни кайтариш учун курашадиган жиддий ракиб сифатида эълон килди[9].

Алимкул ўз боскинидаги муваффакиятсизлигини Икон ахолисидан чикарди, уларни русларни яхши кутиб олганликлари учун энди кўконликларнинг йигин пунктига айланган Тошкентга кўчирди[12].

Жангдан кейин тирик колган барча казаклар харбий орденнинг "Фаркли хизмат" белгиси билан тақдирланди, Серовнинг ўзи эса 4-даражали Авлиё Георгий ордени билан тақдирланди ва кейинги унвонга — харбий старшина (1865 йил 19 январь) — кўтарилди[10].

1884 йил 7 (19) октябрда 2-сонли Урал казак полкининг 4-юзида Икон жанги учун махсус фаркли белгилар жорий этилди.

Хотира

- 1884 йилда — жангнинг 20 йиллигида — жанг жойида Икон юзлигига ёдгорлик ўрнатилди. Октябрь революциясидан кейин большевиклар томонидан йўк килинган[13].
- Икон жанги хотирасига ушбу юзликнинг собик командири есаул А.П.Хорошхин (1875 йил 22 августда Махрам якинидаги кўконликлар билан бўлган жангда халок бўлган) томонидан "Икон остидаги кенг даштда" казак кўшиги ёзилган[14][15]:
- Туркистон шаҳридаги православ черковига Икон якинида халок бўлган казакларнинг исм-шарифлари ёзилган чўян плита ўрнатилган эди[16].
- 1874 йил 7 декабрда Урал харбий классик гимназиясида "1864 йилда Икон остидаги уралчиларнинг кахрамонлиги хотирасига" стипендия таъсис этилди, унга Олий тасдиқланган низомга кўра Иконликларнинг болалари ёки якин кариндошлари (атаманнинг танловига кўра) таъминланди. Бу стипендия учун пуллар харбий жамоа аъзолари орасида йигилган[16].
- Уралск шаҳридаги майдонлардан бири "Икон майдони" деб номланган[16]. Бу ном Фукарлар урушигача сақланиб колган[17], хозирда — С.Датов майдони.
- Тошкентда кўчалардан бири "Икон кўчаси" (хозирда Ю.Ахунбобоев кўчаси) деб

номланган.

- 1893 йилда Икон остидаги жанг шарафига Мирликийлик Авлиё Николай Мўъжизакор тимсоли иконаси курилди. Икона Византия услубида академик В.В.Васильев томонидан чизилган. Тимсол Уралскдаги Михаил Архангел номидаги харбий соборда, харбий кўшин ибодатхонасига жойлаштирилган. Пойдевонга ўрнатилган бронза лавхада жанг иштирокчиларининг барча исм-шарифлари ўйиб ёзилган эди. Рўйхат гурухларга бўлинган: "Тирик колганлар", "Халок бўлганлар" ва "Яралардан вафот этганлар"[16].

[Абу Муслим \(профессор\)](#)